

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

Yangi O'zbekiston mahallalarida ijtimoiy o'zgarishlar

Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti, Tarix va filologiya kafedrası o'qituvchisi

Bahronov Firdavs

Osiyo xalqaro universiteti. Tarix ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi.

Annotatsiya. Yangi O'zbekistonda mahallalarga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Mustaqillik yillarida yurtimizda mahalla tizimida misli ko'rilmagan o'zgarishlar amalga oshirildi. Xalqimiz ongi, dunyoqarashi o'zgardi. Rivojlanayotgan yangi O'zbekistonda mahallaning o'rni beqiyos, albatta. Prezident SH. M Mirziyoyev tomonidan mahalla tizimini isloh qilish bo'yicha bir qancha farmon va qarorlar qabul qilindi va amaliyotga joriy qilinmoqda.

Materiallar va metodlar: Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, tavsifiy va qiyosiy tahlil hamda dala tadqiqot usullaridan keng foydalanildi.

"Mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi prezident farmoni, Mahallada yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi prezident qarori, "Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora –tadbirlari tog'risida"gi prezident farmoni.

Xulosa: Xokim yordamchilari, mahalla yetakchilari, soliqchi, ijtimoiy xodim har bir mahallada ish faoliyatlarini boshladilar va aholining farovonligiga o'z hissalarini qo'shib kelmoqdalar. Yurtimizda mahalla tizimida bo'layotgan islohotlarni boshqarish va nazorat qilish maqsadida Mahallabay ishlash va tadbirkorlikni rivojlanirish agentligi tashkil etildi. Yuqorida nomlari sanab o'tilgan lavozimlarning oylik maoshlari yuqori qilib belgilab qo'yildi. O'z ishida faol, mahalla tizimidagi islohotlarda jonbozlik ko'rsatgan xokim yordamchilariga "Yangi O'zbekiston islohotchisi "ko'krak nishoni bilan taqdirlanishi belgilab qo'yildi.

Bugungi globallashuv jarayonida, XXI asrda dunyoning turli mintaqalarida kechayotgan kuchli ijtimoiy-iqtisodiy bo'hronlar sharoitida xalqning azaliy urf-odatlarini beshigi bo'lgan mahalla tizimini taqdiq etish har qachongidan ham dolzarb masala hisoblanadi. Bugun dunyo mamlakatlarida kechayotgan ijtimoiy begonalashuv sharoitida bu masala tadqiqi muhimligi yanada oydinlashadi. Uzoq

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

tarixni har tomonlama o`rganish orqali, Vatanga, asrlar davomida osha o`z qadr qimmatini yo`qotmagan qadriyatlar, urf odatlarimizga, ajdodlar merosiga umuman olganda o`tmish tariximizga hurmat, mehr oqibat va ayni paytda ertangi kunimizga ishonch paydo bo`ladi. So`nggi yillarda O`zbekistonda yuz berayotgan islohotlar va ijobiy o`zgarishlar hayotning barcha sohalariga jadal rivojlanmoqda. Davlatning faol ichki siyosati tufayli xalqimizga barcha sohalarda yaratib berilayotgan keng imkoniyatlar aholiga boshqaruv jarayonlarida, avvalo, mahalliy bo`g`inida faol ishtirok etish imkoniyatini berdi. Bu esa fuqarolik jamiyati qurish sharoitida mahalla institutining davlat va jamiyat hayotidagi tutgan o`rni baland ekanligini ko`tsatadi. Shu boisdan, an`anaviy mahalla tuzilmasining o`zbek xalqi turmush tarzidagi, ijtimoiy va madaniy hayotidagi, oila va jamiyat hayotidagi o`rnini tarixiy nuqtai nazardan tadqiq etish ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu xususda mamlakat Prezidenti "... bugun mahalla katta ijtimoiy kuch sifatida maydonga chiqishi zarur. Chunki faollar, ko`pni ko`rgan oqsoqollar, tajribali nuroniylarimiz, agar istasa, jamoatchilik bilan bigalikda har qanday muammoni hal qilishga, xato qilgan yoshlarni to`g`ri yo`lga solishga qodirdir¹, - deb ta`kidlaganligi ushbu tuzilmaning jamiyat hayotidagi o`rni beqiyos ekanligidan dalolat beradi. Hozirgi globallashuv jarayonida, mahalla jamiyat hayotining barcha sohalarida ijtimoiy institut sifatida yanada rivojlanib bormoqda. Qadimdan mahalla mahalliy hokimiyatning ajralmas bo`g`ini hisoblangan. O`lkamiz tarixi haqida eng qadimgi manba hisoblanmish "Avesto"da ham oilalarning ma`lum hududda uyushib yashaganligi haqida ma`lumotlar bor². IX asr tarixchisi Muhammad Narshaxiyning "Buxoro tarixi" asarida Buxoroda ko`plab mahallalar, guzarlar mavjud bo`lganligi haqida yozadi². Yurtimizning turli joylaridagi mahallalar hududiy o`ziga xosliklarga ega. Buxoro shahri mahallalari vujudga kelishi va tarixiga bag`ishlangan O.A.Suxarevaning asarlari anan`anaviy o`zbek mahallalari tarixiga bag`ishlanganligi bilan diqqatga sazovordir.³ Qadimdan o`zbek mahallalari jamiyat ijtimoiy hayotining tayanchi bo`lgan, xususan, istiqlol yillarida o`z-o`zini boshqarish organlari tizimini isloh qilish ,ularning moddiy-texnik bazasini yaxshilash borasida tizimli ishlar amalga oshirildi. Mahalla tizimini takomillashtirishning huquqiy asoslari yaratildi. Mahalla-taraqqiyot poydevori bo`lib xizmat qilyapti. Bugungi kundagi zamonaviy mahallada hokim

¹ Mahalla tinchlik va osoyishtalik obodlik va farovonlik markaziga aylanadi.// O`zbekiston Respublikasi Shavkat Mirziyoyev raisligida 12-fevral kuni mahalla tizimini takomillashtirish,mahallalarda tinchlik osoyishtalik mustahkamlash,jinoyatchilikni oldini olish masalalariga bag`ishlangan videoselektor yig`lishi//Xalq so`zi.N32.- Toshkent,2020.

² Авесто тарихий-бадий ёдгорлик /Асқар Маҳкам таржимаси. – Тошкент:Шарк,2001.-В.34

² Абу Бакр Мухаммад ибн Жаъфар ан- Наршахий.Бухоро тарихи.-Тошкент,1993.-В.45-67

³ Сухарева О.А Квартальная община позднефеодального города Бухары.-Москва:Наука,1978.-С.22

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli kabi lavozimlar joriy qilindi. Ular bevosita prezidentning joylardagi vakili sifatida mahalla aholisining o'ziga tegishli qatlamlari bilan faoliyat olib boradilar. Bevosita mahalla hayotidagi ijtimoiy muammolarni yechishda joylarda jonbozlik ko'rsatadilar. Yuqoridagi lavozimlarning faoliyatini tartibga solish maqsadida huquqiy asos ham yaratildi. Jumladan, "Mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi prezident farmoni, "Mahallada yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi prezident qarori, "Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi prezident farmoni¹. Mahalla yoshlarini ilm-fanga va kasb-hunarga yo'naltirishda, ishsizlarni ish bilan ta'minlash va bandlikka ko'maklashish masalalarida muhim ijtimoiy obyekt hisoblanadi. Aholi muammolarini hal etish, tadbirkorlikni rivojlantirish, yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish, oila va xotin-qizlar masalalari – bugungi kundagi zamonaviy mahallalarning muhim ijtimoiy muammolari hisoblanadi. Yuqoridagi masalalar bilan ishlashning samarali tizimini yaratish maqsadida har bir mahallada "Temir daftar", "Ayollar daftari", "Yoshlar daftari" shakllantirildi.

"Temir daftar – ijtimoiy ahvoli va turmush sharoiti o'g'ir hamda sektor rahbarlari tomonidan alohida nazoratga olingan oilalarni qayd etish, muammolarini aniqlash, bartaraf etish va nazoratini olib borish bo'yicha ma'lumotlar bazasi.

"Ayollar daftari – ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, psixologik qo'llab-quvvatlashga, bilim va kasb o'rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bo'lgan, ishsiz xotin-qizlarning muammolarini aniqlash, bartaraf etish va nazoratini olib borish bo'yicha ma'lumotlar bazasi. Ushbu daftarga kiritish bo'yicha xotin-qizlar faoli amaliy ishlar olib boradi, ma'lumotlar bazasini yaratadi va nazoratini olib boradi.

"Yoshlar daftari" - ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy qo'llab-quvvatlash, bilim va kasb o'rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bo'lgan, ishsiz yoshlarning muammolarini aniqlash, bartaraf etish va nazoratini olib borish bo'yicha ma'lumotlar bazasi. Yuqorida sanab o'tilgan ma'lumotlar bazalari mahallalardagi ijtimoiy muammolarni hal etish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi.

¹ "Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi prezident farmoni.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

Mahalla jamiyatimizning mustahkam poydevori, aholi muammolarini hal etishning muhim mexanizmiga aylanayapti.

Aholi muammolarini hal etish, tadbirkorlikni rivojlantirish, yoshlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish maqsadida “mahallabay”, ”xonadonbay”, ”fuqarobay” ishlash tizimi joriy qilindi. Joriy yil hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli lavozimlari joriy qilindi. Har bir lavozimga munosib oylik maoshlari belgilandi. Mahallalarda yangi lavozim egalarining amalga oshirishi kerak bo'lgan vazifalari belgilab qo'yildi.

Quyidagilar hokim yordamchisining asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlaridir.

1. Mahalladagi ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatni “xonadonbay” o'rganish
2. Doimiy daromadga ega bo'lmagan ishsiz aholini, ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlarning qiziqishlarini o'rganish orqali ularni kasb-hunar va tadbirkorlikka o'rgatuvchi o'quv markazlariga yo'naltirish hamda o'qishni tamomlagan bitiruvchilarning bandligini ta'minlashga yordam berish
3. Mahallada istiqomat qiluvchi aholining oillaviy tadbirkorligini rivojlantirish
4. Aholi tomorqalaridan foydalanishni samarali tashkil etish
5. Mahalladagi mavjud bo'sh ish o'rinlari hamda xo'jalik yurituvchi subyektlarning mavsumiy ishchilarga bo'lgan talabini aniqlash orqali ishsizlarni birinchi navbatda “temir daftar” va “yoshlar daftari” kiritilgan yoshlar va xotin-qizlarni bo'sh ish o'rinlariga joylashtirish hamda haq to'lanadigan jamoat ishlariga jalb etish.

Quyidagilar mahalladagi yoshlar yetakchisining asosiy vazifalaridir.

1. Yoshlar balansini shakllantirish, yoshlar to'g'risidagi zarur ma'lumotlarni “Yoshlar daftari” va “Yoshlar portali” elektron platformalariga kiritib borish, ular bilan samarali ish tashkil qilish
2. Mahallada yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish
3. Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, iqtidori, iste'dodi va tashabbuslarni rag'batlantirish hamda hayotda o'z o'rnini topishlariga ko'maklashish
4. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda ularning intellektual jihatdan kamol toptirish
5. Huquqbuzarlik sodir etishga moyilligi bo'lgan yoshlar bilan tizimli ishlash, jazoni ozod etish muassasalaridan ozod qilingan, ixtisoslashtirilgan o'quv –tarbiya muassasalaridan qaytib kelgan yoshlarning ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya qilinishi va moslashuviga ko'maklashish

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMIY ONLAYN KONFERENSIYA

Mahalladagi xotin – qizlar faolining asosiy vazifalari quyidagilardir.

1. Xotin-qizlarni mahallalar va mehnat jamoalarida ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab – quvvatlash, ijtimoiy – siyosiy faolligini oshirish, ma'naviyatini yuksaltirish, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma'naviy-axloqiy muhitini va an'anaviy oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash bo'yicha maqsadli chora-tadbirlarni amalga oshirish;

2. Xotin-qizlarning tadbirkorlik g'oyalarini amalga oshirish, ular faoliyatiga kredit, subsidiya va boshqa yordam choralari jalb qilish bo'yicha mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish bo'yicha tuman xokim yordamchisi bilan hamkorlik qilish;

3. "Ayollar maslahat kengashlari" bilan hamkorlikda ijtimoiy himoyaga muhtoj xotin-qizlarni tadbirkorlikka o'qitish, biznesga oid namunaviy rejalarni ishlab chiqish va kredit olishda ularga ko'maklashish, "Ayollar daftari"ga kiritilgan xotin-qizlar bilan manzilli ishlarni amalga oshirish;

4. "Ayollar daftari"ga kiritilgan xotin-qizlar bilan manzilli ishlarni amalga oshirish;

5. Xotin-qizlarning muammolarini o'z vaqtida aniqlash og'ir ijtimoiy ahvolga tushib qolgan xotin –qizlar, jumladan, nogironligi bo'lgan ayollar bilan yakka tartibda hamda aniq maqsadga yo'naltirilgan ishlarni olib borish, ularga ijtimoiy-huquqiy, psixologik va moddiy yordam ko'rsatish ishlarini tashkil etish²

Bundan tashqari mahallalardagi kam ta'minlangan, boquvchisini yo'qotgan ayollar bilan ishlash xotin-qizlar faoli lavozimining asosiy vazifalaridan biri qilib belgilandi. Ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, psixologik, qo'llab quvvatlashga bilim va kasb o'rganishga ehtiyoji va ishtiyoqi bo'lgan, ishsiz xotin-qizlarning muammolarini aniqlab ularni "Ayollar daftari"ga kiritish bo'yicha ham xotin-qizlar faoli amaliy ishlar olib boradi. "Ayollar daftari" bo'yicha ma'lumotlar bazasini yaratadi va nazoratini olib boradi.

Yangi O'zbekistonda mahalla boshqaruvida yoshlar bilan ishlashning o'ziga xos tizimi yaratilmoqda, unga ko'ra yoshlar to'g'risidagi ma'lumotlar "Yoshlar daftari", "Yoshlar portal" electron platformalariga kiritilib, ular bilan samarali ishlash tashkil etilgan. Ma'lumotlarga qaraganda maktabni bitirib, uyda ishsiz qolayotgan yoshlar orasida ayollar salmog'i ancha yuqori 51 foizni tashkil etadi. 18 yoshga yetgan dan keyin ushbu k'rsatkich yanada yuqorilab 71 foizga

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

yetmoqda¹. Joriy 2023-yilda Buxoro viloyatida 534 ta maktablarda 21 ming 944 ta yosh maktabni tugatib, kata yo'lga qadam qo'ymoqda. Bu yoshlar bilan manzilli ishlash yoshlar yetakchisi zimmasida bo'ladi. Yoshlar bo'sh vaqt deganda ishdan (mehnat faoliyatidan) tashqari vaqtni (34,1 %), dam olish vaqtini (19,1 %), o'qishdan ortgan vaqtni (17,3 %), uy ishlaridan ortgan vaqtni (16,4 %), bekorchilik vaqtini (7,3 %) va faqatgina 11,8 % i biror ishni bajarish uchun oldindan rejalashtirilgan vaqtni tushunadi. Demak, yoshlar orasida kundalik hayotni rejalashtirishda qator tushunmovchiliklar mavjudki, bu holat ular orasida vaqtni to'g'ri taqsimlash rejasi mavjud bo'lmagani bois, aksariyat holatlarda mazkur vaqtdan hech qanday samaraga erishilmasligi bilan tugaydi. Bunda mehnat faoliyatida ham ko'pincha ijro intizomiga rioya qilmaslik ham taqsimotdagi boshqa vazifalarning umuman rejalashtirilmay qolishi va amalga oshirilmasligiga olib keladi. Statistik ma'lumotlarga qaraganda, sotsiologlar tomonidan XX asr oxirlarida yoshlarning bo'sh vaqtdan samarali foydalanishning 500 dan ortiq turi hisoblab chiqilgan. Yoshlarning aksariyati bo'sh vaqtini uyda (79,4 %), ma'lum bir qismi esa uydan tashqarida (20,6 %) o'tkazadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yoshlarning 74,4 % i bo'sh vaqtda bajaradigan ishlarni oldindan rejalashtiradi, 25,6 % i esa vaziyat va sharoitga qarab yo'l tutar ekan. Yoshlar bo'sh vaqtlarini kitob o'qishga (25,5 %), yosh oilalarda esa farzand tarbiyasi bilan shug'ullanishga (20,5 %), do'st va yaqinlar bilan o'tkazishga (18,6 %), shuningdek, ko'pchilik yoshlar o'z bo'sh vaqtini Internet tarmoqlarida (18,2 %) o'tkazsa, ayrimlari televizor ko'rish yoki radio tinglash (17,7 %) uchun sarflaydi¹. Bunda o'z ustida ishlaydigan, a'lo baholarga o'qiydigan, o'z tadbirkorligini yo'lga qo'ygani holda ish joyiga ega bo'lgan iqtidorli va ijtimoiy faol yoshlarni "yaxshi" toifaga, turmush taqozosi bilan rasmiy sektordan ish topa olmagan, lekin iqtisodiy faol, kelajakka ishonuvchi yoshlarni "o'rta" toifaga, shuningdek, davlatning g'amxo'rliqi va e'tiborini kutayotgan, ko'makka muhtoj yoshlarni "ahvoli og'ir" toifaga alohida ajratib, ular bilan tizimli ishlashga doir aniq chora-tadbir ishlab chiqilmoqda. Buxoro tumani "Qavola Mahmud" MFY da aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash, ishsizlikni bartaraf etish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash orqali ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan ishlar ham ham amalga oshirildi. Statistik ma'lumotlardan ko'rinishicha, 2022 yilda olib borilgan ishlar

¹ <https://yuz.uz/uz/news/mahalladagi-yoshlar-etakchisi-hududlardagi-ogil-qizlarning-muammosini-hal-etishda-koprik-vazifasini-otaydi>

¹ ХАКНАЗАРОВ ХУДОЙБЕРДИ ДИЛМУРОДОВИЧ ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИНИНГ КУНДАЛИК ТУРМУШ ТАРЗИ /Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ Тошкент – 2019

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI NOMLI III ILMYI ONLAYN KONFERENSIYA

natijasida “Temir daftar”dan 98 nafar, “Ayollar daftari”dan 77 nafar fuqaro, “Yoshlar daftari”dan 36 nafar yigit-qiz chiqarilgan. Ularga o‘zlari ishlab, daromad topishlari uchun sharoit yaratib berilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 01.03.2022 yildagi PF-81-son “Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”prezident farmoni.//lex.uz
 2. O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning xalqaro xotin-qizlar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi nutqi-Mamlakatimiz xotin-qizlari uchun munosib sharoit yaratib berish-doimo e‘tiborimiz markazida.//”Milliy tiklanish” 2023-yil 8-mart
 3. “Mahallada tadbirkorlikni rivojlantirish,aholi bandligini ta‘minlash va kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari to‘g‘risida”gi prezident farmonii.2021- yil 3-dekabr 29-son.lex.uz
 - 4.”Mahallada yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident farmoni.2022-yil 19-yanvar 92-son.lex.uz
 5. ”Oila va xotin-qizlar bilan ishlash,mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora–tadbirlari tog‘risida”gi prezident farmoni. Prezident farmoni.2022-yil 1-mart 81-son.lex.uz
- Alimova G., Yo‘lchiyeva G., Miraxmedova M. Fuqarolar yig‘inlari huzuridagi “Ota-onalar universitetlari” ishini tashkil etish. – Toshkent: 2014. – B. 5-7.
6. Арифханова З.Х. Современная жизнь традиционной махаллы г. Ташкента. – Тошкент, 2000. – С. 4-31
 7. Yui Shin Ne. “Globallashuv jarayonida mahalla instituti va milliy an‘analar transformasiyasi” (O‘zbekiston va Janubiy Koreya misolida). Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (Phd) dissertasiyasi Avtoreferati. T., 2017
 8. Umarova G. O‘zbekistonda o‘zini o‘zi boshqarish organlarining shakllanishi va takomillashtirish tarixi. (1991-2001 y). Tarix fan nomz. diss. avtoreferati.-Toshkent, 2002. B. 12